

ЖОД ЛҮЙЖИН ХЭМЭЭХ ЗАН ҮЙЛИЙГ АВЧ ҮЗЭХ НЬ

*Т.Булган (Ph.D), Б.Пүрэвдорж (Магистрант)
МУИС-ийн ШУС-ийн Хүмүүнлэгийн ухааны салбар
Философи, шашин судлалын тэнхим*

Түлхүүр үгс: Жод Лүйжин, Мажиглавдон, Жод лүйжингийн түүх, Зан үйлийн ёс, Номын утга, Бурхад сахиус, Зан үйлийн хэрэгсэл, Номын нэрс, Балин тахил.

Товч утга: Тус өгүүллэгт буддын тантрын ёсны лүйжингийн зан үйл, түүний утга агуулга, зан үйлд хэрэглэгдэх хэрэгслүүд, тэдгээрийн бэлгэдлийн утгын талаар эх сурвалжид тулгуурлан авч үзнэ.

Жод лүйжингийн зан үйлийн түүхээс: Жод лүйжингийн ёсны ном сургаал нь Бурхан багшийн ном сургаалаас эхтэй бөгөөд бурхны олон намтар цадигт жод лүйжингийн буюу биеийн өглөгтэй холбоотой намтар түүхүүд байдаг.

Аливаа шашны гол санаа нь амар амгаланд хүрэхийг зорьсон байдаг. Гэвч бидэнд аз жаргалтай үе байдаг ч зовлон гарч ирж байдаг. Зовлонгийн уг шалтгаан юу болох түүнээс гарах арга замыг хайдгаараа шашинууд адил боловч зовлонгийн шалтгааныг номлохдоо хоорондоо ялгардаг. Бусад шашин зовлонгийн шалтгааныг гаднаас хайж жаргах, зовохыг гадаад хүчин зүйлтэй холбож тайлбарладаг. Харин бурхны шашинд зовлон хийгээд жаргалын шалтгааныг үүсгэгч нь гадаад хүчин биш тухайн бодгалийн дотоод сэтгэлд байна гэж үздэг.

Хүний муу сэтгэл болох хүсэл шунал, уур хилэн, атаа хорсол, хармын сэтгэл зэрэг нисванист сэтгэл болох муу бодлуудаас зовлонгийн шалтгаан төрөн зовдог. Харин жинхэнэ амар амгалан, аз жаргалд хүрье гэвэл өөрийн дотоод сэтгэлийг ариусгах, муу сэтгэлүүдийг дарах тэдгээрийн уг шалтгааныг танин барих нь гэгээрэлд хүрэх үндэс болдог гэж буддизм сургадаг.

Өглөг нь хомхой сэтгэлийг номхотгодог гэдэг. Хэн ч юу ч гуйгаагүй байхад нигүүлсэнгүй сэтгэлийг үзүүлэн өглөг өгөхийг “өглөг” гэж хэлнэ. Хааяа өгөх нь жинхэнэ өглөг биш үргэлж өгөх нь жинхэнэ өглөг болдог. Хэрэв өглөг өгсний дараа харамсах юмуу өгсөндөө бардах биеэ тоох зан гаргавал энэ нь жинхэнэ өглөг биш. Сайн үйл бүтээсэндээ баярлан хөөрч өглөгийн эзэн өөрийгөө юу өгснөө, хэнд өгснөө мартаж чадвал жинхэнэ өглөг мөн.

Зөв өргөл барьцыг хожим нь шан харамж горьдож эс өргөнө. Тэр нь нигүүлсэнгүй ариун сэтгэлээс үүдсэн өөрт болон өрөөлд гэгээрэхийн ерөөл болдог. Энэ ертөнцөд ямар ч хөрөнгөгүй ядуу хүн хүртэл өргөж чадах 7 янзын өргөл буй үүнд:

1. Бие юугаан өргөл болгох: энэ нь хүч хөдөлмөрөө зориулан зүтгэхийн нэр түүний дээд хэлбэр нь өөрийн амь биеийг хайрлахгүй зүтгэх явдал
2. Сэтгэлээ өргөл болгох: эргэн тойронд буй хүмүүс, эд юмст анхаарал халамжтай хандахыг хэлнэ.
3. Мэлхийгээ өргөл болгох: дэргэдэх хүмүүсээ амирлангуй болгох төлөв даруу, намуухан харц юм.
4. Хөөрхөн нүүр царайгаа өргөл болгох: үргэлж халуун дотно мишээх.
5. Үг яриагаа өргөл болгох: анхаарал халамж, хайр ивээлийн үгсийг хэлэх.
6. Байр суудлаа өргөл болгох: байр сууриа бусдад тавьж өгөх.
7. Орон байраа өргөл болгох: гэр орондоо бусад ядарсныг хонуулах зэрэг.

Эдгээр өргөлүүдийг хүн өдөр тутмын амьдралдаа үйлдэж чадах бөгөөд өглөг өгснөөр буяныг цаглашгүй хураадаг улмаар буян хурааснаар бурхан болох төгс гэгээрлийн хөрөнгө нь болохыг бурхан багш өөрийн түүх болон биеийн өглөг лүйжингийн номоор бодитой харуулжээ. Өглөг нь зөвхөн нэг зүйл төрөлд хамаарах бус бие, хэл, сэтгэлийн өглөг зэргээр нийтлэг байдаг зүйл болно.

Мөн Цэцэн, Тэнэгийн судар буюу “Үлгэрийн далай” зэрэг их хөлөгний олон судар, шастирт өглөгийн талаар тодорхой өгүүлсэн буй.

“Үлгэрийн далай” нэрт сударт Бурхан багш тоо томшгүй галавын урьд энэ “Замбутив” болох манай Дэлхий дээр “Их тэрэгт” хэмээх нэгэн хааны III хөвгүүн болон мэндэлжээ. Анхны хөвгүүн “Маханада” дунд хөвгүүн “Махадэва” отгон хөвгүүн “Махасадван” машид энэрэнгүй нинжин сэтгэлтэй нэгэн бөгөөд бурхан багшийн урьд дүр ажээ. Нэгэн өдөр ах, дүү гурав ойгоор зугаалж байх үед нэгэн бар зулзагалж тэрээр маш өлсөж зулзагаа идэхээр завдахыг хараад асууваас энэ өлөгчин бар хоолгүй болсноор зулзагаа идлээ гэсэнд хоёр ах нь энэ бар машид ихээр өлссөнөөс зулзагаа идэх

нь гэхэд дахин энэ барын идэш хоол юу вэ? хэмээсэнд аливаа амьтны нойтон мах, цус хэмээцгээв. Дахин хэн өөрийн мах, цусаар энэ баранд хоол болж чадах уу гэхэд тийм боломж бололцоо байхгүй гэсэнд отгон дүүд нэгэн бодол төржээ. Тэндээс ах дүү гурав гэрийн зүг явцгааж дүү нь хоёр ахдаа та хоёр түрүүлээд явж бай насад энд хийх зүйл байна хэмээн салж явцгаав. Махасадва буцан өлсгөлөн барын байгаа газар ирэн түүний өмнө хэвтсэнд бар зууран идэж чадсангүй отгон хөвүүн модоор биеэ хатгаж цусаа гоожуулсанд бар цусыг долоон амаа нээн биеийг идэв хэмээн гардаг.

Өөр нэгэн бүлэгт Бурхан багш “Бодьсадва бичний” төрөл авсан тэр цагт өндөр уулын гүн худагт унасан нэгэн хүнийг үүрэн амийг нь аварсан ч ач үл мэдэх тэр мунхаг хүн хариу талархахын оронд бичний толгойг чулуугаар цохисон гэж гардаг. Гэвч бич огтоос уурлалгүй тэр хүнд номын үнэнийг хүмүүний хэлээр сургасан хэмээн гардаг.

Бас нэгэн бүлэгт Бурхан багш “Асрагч хүчит” нэрт хаан болох цагт асрахуй, нигүүлсэхүйгээр хамаг амьтныг нигүүлсэх тул түүний улсад дайсагнах дайсангүй, өвдөх зовлонгүй, байхад хижиг өвчний эзэн бирд чөтгөр ба хүний мах цус булаагчин бүгд ирэн чиний хамаг улс арван буянд оршсоны тул бид тэдний өнгө зүс хүчийг булааж чадсангүй хүч барагдан бидний аминд хүрэх нь хэмээвээс хаан бээр өөрийн биеийн цусаа тэдгээр ягчист ханатал уулгав. Тэр цагт хаан “эдүгээ өөрийн мах цусаар өлсөж ундаасныг хангуулж жаргуулав ирээдүйд илт туулсан бурхны хутагт хүрсний хойно номын рашаанаар хангах болтугай” хэмээн ерөөл тавьсан тэр цагийн таван ягчис нь хожим бурхан багшийн анхны таван шавь болсон гэдэг. Ийнхүү бурхан багшийн намтар цадигт олонтой биеийн өглөгийн номтой холбоотой түүхийг тэмдэглэн үлдээсэн байдаг.

Бурхан багш Энэтхэг орны “Жагад Понбори ууланд” билэг барамидын сургаалаа (prajna paramita sutra) айлдсан бөгөөд үүнтэй сацуу тантрын ном сургаалаа (tantrayana) айлдсан түүхтэй. Эдгээр номуудын утгаас жод (cutting practice yoga) лүйжингийн (giving practice yoga) номын эх сурвалж хамт гарсан гэж үздэг байна. Тухайн номыг айлдахдаа Нитийн дөрвөн боть “дүджи лэвүгээс” голчлон айлджээ.

Бурхан багш нийт номхотгуун шавь нарын тусын тулд цаглашгүй их эрдэнийн билиг барамидын аймгийн¹ утгыг илтээр үзүүлсэн хоосон чанар ба далдаар үзүүлсэн илт онохуйн зэргийн номлол хэмээн хоёр хуваадаг. Үүнээс илтээр үзүүлсэн хоосон чанарын номын дамжлагыг Бурхан багшаас Шари вү, Манзушири, Нагаржунай, Арьядэв хүртэл дамжлагыг гүнзгий үзлийн буюу илтээр үзүүлсэн хоосон чанар, мөн эцгийн дамжлага² хэмээх аргын дамжлага гэдэг. Бурхан багшаас Майдарын гэгээн, Асанга, Арьядэв, Ловон, Игнэнг хүртэл дамжлагыг далдаар үзүүлсэн илт онохуйн зэргийн ном буюу агуу их явдлын дамжлага мөн эхийн дамжлага³ хэмээх билгийн дамжлага гэдэг.

Энэтхэгийн их шидтэн Паадамбаа Санжай энэхүү хоёр дамжлагийн номыг нэгтгэн бүгдийг хүртсэн бөгөөд сүүлд Түвдэд залран Жодан Содном ламд дамжуулан тэрхүү ламаас Мажиг Лавдонма⁴ жүд буюу дамжлага хүртсэн байдаг. Хожим цаст Түвдийн оронд дэлгэрэхдээ агь тарнийн ёсны тусгай сургууль дэг жаяг, зан үйл, онолын бие даасан салбар болон хөгжсөн байна. Мажиг Лавдонма нь жод лүйжингийн ёсны номлол, бүтээлийг билиг барамидын онол сургаал дээр үндэслэн улам дэлгэрүүлэн хөгжүүлсэн түүхтэй. Мажигловданмааг залгамжлан шавь нар болон түүний төрсөн хүү Жалбадондүв⁵ нь жодын ном сургаалыг туйлын нямбай эмхэтгэн цэгцэлж системчлэн үлдээсэн байна. Улмаар дамжаар Гэлүгбийн шашныг үүсгэгч Богд зонхов Лувсан дагва (1357-1419) нь жодын ном тайлбар сургаалыг нэгтгэн “Манзуширийн номын аймаг оршив” хэмээх гол номыг зохиосон нь жодын номыг дагагч шавь нарын эрхэм гарын авлага болсоор байна. Богд зонхов лам нь жодын номлолыг анхааран авдаг байсан ч бусдаас нуун ил гаргалгүй зан үйлийг дотроо баримтлан шавь нарт чихнээс чихэнд эрдэм болон дамжуулсаар “Ганданнэнжүд” ༄། །དགའ་ལྷན་སྐྱབས་ལྷོ།⁶ хэмээх гэлүгбийн шашны жодын ном сургаал дэлгэрчээ. Хожим Бэнсаба Лувсан Дондүв лам⁷ нийтэд унших ёсыг тогтоосноор олон шавь нар судлах болсон.

Хожмоо Хамбу Ялэ, Жамьянгомбо, Хүгомчойсан, Долбасантэл, Жанагжэрбү, Санжайравдан, Санжайгэлэн, Сүмбарайчэн, Санжайдонба, Аригаво Гунгаавоо Самбуу, Содном Ринчэн Лодойравнаа, Мажиггонжам, Жанчуринчэн, Живзүнбалсан, Содномванчүг, Агчэнгүчэд, Доржжанцан,

¹ Бурхан багш номын хүрдийг гурван удаа эргүүлсэний дотроос их хөлгөнийг баригч нугуудад дунд хүрдний билиг чанар үгүй номын хүрдийг эргүүлэн нисванисыг таслахуй жодыг номлосон.

² Эцэг үндэс асрахын сэтгэл.

³ Эх үндэс энэрэхийн сэтгэл.

⁴ Мажиг лавдон \1055-1154\ гагц эх билиг билгүүний дагина жод лүйжингийн шашныг тэтгэгч.

⁵ Мажиглавдонмагын төрсөн хүү.

⁶ Богд зонхов ламын үндэслэсэн гэлүгбийн шашны жод лүйжингийн “Төгс баясгалант чихний увидас” хэмээх дамжлага.

⁷ Жод цуврал. “9-р Богд ламын Жодын айлдвар” Ч.Күнзэ. УБ., 2010. 99б тал.

Санжайсамбо, Санжайлодой, Соднамлүндэв, Дамчойцоомо хүртэл дамжин ирсэн байна.

Жод лүйжин хэмээх үгийн хувьд: Бурхны хутгийг түргэнээ олохын тулд би буюу мэнэмхийлэн барих сэтгэлийг таслах, мөн орчлонгийн уг болох уур, мунхаг, уур хилэн, хүсэл, тачаал зэрэг тэдгээрийг оюун санаанаасаа таслах нь жод гэсэн утгатай.

Дээд зочид болох лам, ядам, тэнгэр, сахиусын чуулганыг урин залж биеэ адислуулан, доод зочид болох чөтгөр, шулам, тийрэн, лус, газрын эзэнд адислуулсан биеэ бясалгалын аргаар өргөөд орчлонгийн мөнх бус тэргүүтэйг номлож эцэст нь бодь сэтгэл буюу нинжин сэтгэлийг төрүүлэхүйн лүйжин гэсэн утгатай. Лүйжин нь жодын нэг хэсэг бөгөөд утга агуулгийн хувьд нэг бөгөөд хэлц үгний хувьд ялгагддаг.

Монголчууд бидэнд эртнээс бурхны шашин дэлгэрч түүнийг шүтэж ирсэн уламжлал соёлтой ард түмэн. Бидний нэрийг нь сайн мэдэгч утгыг нь тэр болгон мэдэхгүй бурхны шашны нэгэн зан үйл болох “Лүйжин”⁸ нэрээр тархсан энэ ном нь өвчин зовлонг арилгагч ад дон зэтгэр, чөтгөр шулмыг дардгаараа онцлог ном мөн. Уг ном нь бурхан багшийн айлдсан судар, тантрын шашнаас эх тантрын үндэсний ном⁹ нь өдгөө Монгол оронд дэлгэрсэн жодын номын эхэн болно.

Улмаар дамжсаар хамгийн сүүлд Халхын IX Богд Жэвзүндамба хутагт¹⁰ бээр Монгол оронд залран тааллын шавь Одсэр ринбочи болон олон шавь нарт энэхүү Гэлүгбийн ёсны жод лүйжингийн ном сургаалийг дэлгэрэнгүй нарийн айлдсан нь тухайн ёсны жодын ном дэлгэрэх суурь үндэс нь ариунаар тавигдсан юм.

Зан үйлийн ёс: Жод лүйжингийн ёсны бурхад сахиус, номын утга бясалгал, зан үйл, дарааллын тухайд:

Эх сурвалж болгож авсан “Илбийн биеийн чуулгад ерөөн арга билгийг нэмж өсгөх гандан бүтээлийн дамжлагын оройн эрдэнэ хэмээх оршив” хэмээх номыг лүйжингийн зан үйлийн бясалгалын агуулгын хэсэгт утга ба бясалгах дарааллаар авч задлан үзвэл:

А. Номд орохуй

Б. Биеийн өглөг (Гүсаалийн чуулган)

В. Номын өглөг Донлэн байна.

А. Номд орохуй: Энэ хэсэгт Аврал одуулах, Ламын егүзэр, Мандал буюу Өргөл гэсэн гурван хэсэг байна.

1. Саванд багтахуй аврал одуулга хийгээд сэтгэл үүсгэх (бодь сэтгэл) “ལྷན་སེམས།”-ийн хэсэгт: Аврал одуулах авралын орны голд Мажигловдонма тэргүүтэй үндэсний лам багш нар мөн лам, ядам, номыг тэтгэгч сахиус, өөрийн баруунд ачит эцэг, зүүнд эх, урдаа өөрийн дайсан, ардаа амраг садан тойроод эх болсон хамаг амьтан хүрээлж буйгаар бясалгадаг.

Авралыг одуулахдаа би хийгээд дүрст ба дүрсгүй хамаг амьтан бүгд авралын оронд итгэлийг одуулж буйгаар боддог. Аврал одуулах шалтгаан гэвэл эхлээд өөрт орчлонгийн муу заяаны зовлонгоос айх айдас төрөх энэхүү зовлонг арилгах гэтэлгэх чадал авралын оронд байн хэмээн зүрхний угаас аврал одуулдаг.

2. Ламын егүзэр. “ལྷ་མའི་རྣམ་འབྲོག།”-ийн хэсэгт: Ламын егүзэр багшийг бясалгах гурван орон нь зүрхэн дунд лянхуан дэлбээн дээр, мөн оройд болон өмнөх огторгуйд гэсэн гурван янз бөгөөд энэ үед оройдоо залан бясалгах юм.

Өөрийн оройд саран дэвсгэр, наран хот мандалын суурьт өөрийн багш мөн чанар нь Мажигтай ялгал үгүй оршин буйгаар бясалгадаг.

Нууц тарнийн очирт хөлгөн энд авралын орны гол нь лам багш мөн учраас багшийн лагшин нь хувраг, зарлиг нь дээдийн ном, таалал нь бурхан бөгөөд чухаг дээд бүгд хурсан мөн чанартайг мэдэж үйлдээд оюунаа даатган сэтгэл итгэмжилэх үүднээс шүтэх ба соёрхол талбихыг шамддаг. Тэндээс ганлинг гурван удаа үлээн тэнгэр, чөтгөр, хорлолт амьтан бүгдийг ирэхтүн хэмээн бясалгадаг.

3. Чуулганыг хурааж үйлдэх долоон гишүүн мандал сэлт хөтөлбөр, Мандал буюу өргөл. “ལྷན་སེམས།”-ийн хэсэгт: Мандал буюу өргөл нь гадаад, дотоод, нууцын гурван янз байдаг. Мандал нь билэгдлээр өргөж байгаа учир биеийн дотоод хэсэг болох арьсаа алтан дэлхийд суурилуулж дэвссэний дээр, шунхан рашаан усаар шүршиж, гэдэс нь төмөр хүрээ болон дөрвөн гишүүн нь дөрвөн тивийн

⁸ Лүйжин буюу биеийн өглөг нь дээд зочид болох лам, ядам, тэнгэр, сахиусын чуулганыг урин залж биеэ адислуулан, доод зочид болох чөтгөр, шулам, тийрэн, лус, газрын эзэнд адислуулсан биеэ бясалгалын аргаар өргөөд орчлонгийн мөнх бус тэргүүтэйг номлож эцэст нь бодь сэтгэл буюу нинжин сэтгэлийг төрүүлэхүйн лүйжин.

⁹ Сургаал, ном.

¹⁰ Мөн номын “Жамбалнамдолжойжижанцан \1932-2012\ Халхын 9-р богд, Жонан Дарнатын 10, Товтамэд Бодьсадын 28, Барва Бандидын 21, Жамъян Цоржийн 14, Ранжун Ишдоржийн 9 дахь төрөл юм”. 10 а тал.

дунд, нуруу үе нь эрдэнэ давхарласан сүмбэр уул мэт баруун зүүн нүд нь нар сар, хоёр чих-шүхэр дуаз лугаа зүрх чандмань эрдэнэ, гадна дотно мах огоот хувирснаар тэнгэр хүмүүний хүслийн эрдэм цог учрал хотол чуулган болж есөн хүслийн далайн энэ сайн мандлыг далай мэт бясалгадаг.

Лам ядам бурхан бодьсатва болон шашны догшин сахиусад сайтар өргөөд их нигүүлслээр таалан адислаад шидийг хайрла хэмээн өргөл болгон бодлоороо өргөнө. Энэ нь бодь сэтгэл төрүүлэх төрсөнөөр эх болсон амьтан бүгдэд туслахын тухайд өргөлийн сэтгэл юм.

Б. Биеийн өглөг (Гүсаалийн чуулган):

Лүйжингийн номын гол утга болох биеийн өглөгийн хэсэгт: Жодын дамжлагийн лам нар болон “А” рашааны хураар гэм нүгэлийг ариусгах, Цагаан түгээлт, Улаан түгээлт, Алаг түгээлт гэсэн эдгээр дөрвөн зүйл байна.

1. Жодын дамжлагын лам нар болон “А” рашааны хураар гэм нүглийг ариусгах. “*ཁྲུ་ཡིག་བཟང་ལྷོ་མུ་ལྷོ་*”-ийн хэсэгт: Жод лүйжингийн дамжлагын лам нар болон “А” рашааны хураар гэм нүглийг ариусгах жодын чуулганы оронд голлоод “Богд Зонхов байх бөгөөд түүний зүрхэнд “Мажигхандыг” бясалгадаг. Ламын егүзэрт гарч буй Мажиг, лам, ядам гэх мэт бүгдийг бясалган бүгд зүрхнээс үүсэн мэндэлж гарч ирж буйгаар бясалган тэдний зүрхнээс А үсэг гаран өөрийн биед рашааны тусал болон шингэлээ хэмээн бодон хилэнц нүгэл бүхэн ариусан рашааны хур буулаа хэмээн бясалгадаг.

2. Цагаан түгээл. “*དཀར་འབྲེད་ཀྱི་རིམ་བཞི*”-ийн хэсэгт: Цагаан түгээл энэ хэсэгт биеийн өглөгийг голлох ба биеийн тунгалаг хэсгийг рашаанд урвуулан өргөх нь цагаан түгээл юм. Цагаан түгээлтийг өргөхөд өөрийн сэтгэл гэрлийн байдалтай хүйсний түвд байрлан өөрийн сүнс хүйснээс төв судлын замаар орой хүртэл чакра буюу хүрдэн хэсэг бүрт “пад” хэмээн оройд хүрээд сүүлд падыг хүчтэй хэлэн өөрийн сэтгэлийг лам, бурхадтай нэгдлээ хэмээн бодон өөрийн бие, ухаан хоёрыг салган амьгүй бие үхэдхийн уналаа хэмээн боддог.

Лам бурхадын зүрхнээс өөрийн ухаан, сүнс нь улаан дагинын дүртэй муруй хутга барьсаар цогцсыг 3 удаа тойрон эргэлдэн буун оройгоос салтаа хүртэл зүснэ. Дахин зүрхэн хэсгээс баруун, зүүн гарын хурууны үзүүр хүртэл зүснэ мөн хүйснээс хоёр хөлийн үзүүр хүртэл зүсэн арьсаа хуулан дэлгэн хүний ясан толгойт гурван тулга дээр гавлаа байрлуулан дотор нь биеийн тархи, чөмгөөр шөл хийх ба эдгээр нь биеийн тунгалаг эдүүд юм. Тэдгээр нь өвдөл үгүй эмийн рашаан, үхэл үгүй насны рашаан, цувирал үгүй билгүүний рашааны далайд хувиран авралын орны зочид өргөл болгон өргөдөг.

3. Улаан түгээл. “*དམར་འབྲེད་ཀྱི་རིམ་བཞི*”-ийн хэсэгт: Бясалгах нь цагаан түгээлт өргөж дууссаны дараа үлдсэн мах, цус нь улаан түгээлт юм. Бясалгалын хүчээр мах, цус, ясаа аль болох их болгон бэлтгээд ганлинг гурван удаа үлээн тэнгэр чөтгөр, хорлогч саад зэтгэрийг үүсгэгч чөтгөр шулам газрын эзэн савдаг булаг усны эзэн лус бүгдийг зочноор уридаг.

Адистэд сүмбэр уул мэт овоолсон мах, цус, яс бүгдийг дуртайгаа зооглон баяс хэмээн пад хэмээн хэлээд ахин тэдгээрт хандан та бүгд миний бэлтгэсэн энэхүү идээ ундаанд нАхин тэдгээрт хандан та бүгд миний бэлтгэсэн энэхүү идээ ундаанд найрлан цэнгэлээ хойшид амьтай бүгдэд хор учруулахгүй эх болсон зургаан зүйлийн амьтаныг хайрлан асрал энэрэлийг төрүүлэн туслахыг бясалгах нь улаан түгээлийн утга юмайрлан цэнгэ хэмээн бясалгадаг.

4. Алаг түгээл “*ལྷ་ཚོགས་འབྲེད་ཀྱི་རིམ་བཞི*”-ийн хэсэгт: Алаг түгээлийн энэ хэсэгт арьс нь анх суурилж дэвссэний дээр мах, цус, ясыг овоолж цагаан, улаан түгээлт уншин өргөсний дараа арьс үлдэх бөгөөд арьсаа хэсэгчилэн хуваан алт, мөнгө, эрдэнэс чимэг, торго магнаг, эм үрийн зүйлс, орд харш, хувцас хунар, хот орон, хань ижил, амраг садан гэх зэргээр тэдгээрийн аль хүссэнчилэн төгс эдлэл болгон бүтээн бясалган өргөлийг өргөхөд тэдгээр нь цэнгэн бясаж санасан хүссэн хүсэл бүхэн нь биелэн ханан цадан эцэст нь өгөх, авахуйг номлон бясалгаж номын өглөг өгөх нь алаг түгээлийн утга юм.

В. Номын өглөг Донлэнгийн үест дараахь байдлаар бясалгах нь үүнд:

1. Номын өглөг “*འཇོན་ལྷན་གྲོང་ལེན་བྱ་བ་ནི།*”-ийн хэсэгт: Амьтдын хилэнц зовлон 2 түйтгэр тэргүүтэй ад хорын өнгө байдал хар гэрэл хийгээд зэвсэгт аянгатай бороо, мөндөр, хилэнцэт хорхойн аймшигт дүрс болон даруй зүрхний түвд авч үйлдээд миний бие эд таваар буяны чуулга тэргүүтэй сэтгэлчилэн бүтэхэд таваар есөн хүсэлд хувираад бурхан бүхний тэвчил онолын адистэт бүхэн шамдал үгүй олсноор одоо түргэнээ гэтлэх болтугай хэмээн бясалгах нь номыг өглөг билээ.

Энэ мэт хурсан юмс бүгд мөнх бус бөгөөд элдэв нисваанис зовлонгийн мөн чанартай ба алив юмс бүхэн би-үгүй шүтэн барилдлагаас гарсанд анхааран бясалгаж нирвааныг олох болтугай. Аймшигт хилэнц нүгэл юуг ч үл үйлдэн ариун буяныг хотол чуулганаар шамдан яв. Өөрийн сэтгэлийг огоот номхтох нь өнөд бурхан шашин үүнд шамдаж үйлд.

Хэмээн номын өглөг ба донлэн бясалгаад буцаан залах өчил нь:

Номын өглөг ба донлэн нь орчлонгийн уг нисванисаар хурсан бүгд мөнх бус зовлонгийн мөн чанартайг ухааруулан хилэнцэд муу санаагаа бусдыг хайрлан, энэрэх бодь сэтгэлийг үүсгэ хэмээн номолсоор эцэст нь өөр өөрийн орон болох тэнгэр, газар, хот, балгад, далай, нуур цөөрөм, уул, хад, мод тэргүүтэй тус тусын орон руу буц хэмээн бясалгах нь номын өглөг болой.

Жод лүйжингийн ёсны бурхад сахиус; Бурхан багшаас улбаатай олон янзын бурхад байдгаас тэдгээрийг товч дурдвал; Юмчин ширчинма¹¹, Доржпагма¹², Тоймонагмо¹³, Наро хажид¹⁴, Жэвзүндолма¹⁵, Жэвзүндолгар¹⁶, Жанрайсэг¹⁷, Мажиглавдонма¹⁸, Дэмчог бурхан¹⁹, Махгал сахиус²⁰, Жамсран сахиус²¹, Дүртоддагбо сахиус²², Зангод²³ сахиус гэх зэрэг олон янзын бурхад мөн жодын ёсны номыг хамгаалагч сахиус байдаг.

Зан үйлийн хэрэгсэл: жод лүйжин унших үеийн хэрэглэл үүнд:

- Дамар²⁴

¹¹ Их эх билиг билгүүний дагина Юмчин ширчинма бурхан нь лагшингийн өнгө улбар шар нэг нүүр дөрвөн мутарт хоёр өлмий очир завилалаар заларсан баруун талын анхны мутартаа есөн хэгээст алтан хонх, зүүн талын анхны мутарт билэг барамидын судар барьсан дараах хоёр мутар нь тэгш агуулах мутарлаг үзүүлсэн лагшин нь их эрдэнийн чимэг зүүлтээр чимсэн байдаг.

¹² Мажигийн нууц дүр Доржпагма бурхан нь лагшингийн өнгө улаан хоёр мутартаа баруундаа дигүг барьсанаар үл мэдхүйн харанхуйг таслан арилгахыг билэгдсэн, зүүн мутартаа орчлон мөнх бусыг үзүүлэгч цустай гавал барьсан, ардаа орчлонгийн зовлон бүхний үндэс нь мунхаг сэтгэл болохыг харуулан гахай тэргүүнтэй, тохойдоо “эхийн дандарын” утгыг хураасан хадамгаа хавчуулан зүүн өлмийгөөр шумласын дээрээс даран гишгээд баруун өлмийгөө нугалан заларч байгаа байдалтай билэг билгүүний очирт эх дагина мөн дээд амгалант буюу Дэмчог бурхны эх дагина билээ.

¹³ Хилэнт хар эх Тоймонагмо бурхан нь лагшингийн өнгө хар хөх маш догшин хилэнт дүртэй, гурван мэлмийтэй шар үснүүд дээш боссон, орой дээр нь хөх өнгийн гахай тэргүүнтэй, таван хохимойгоор тэргүүнээ чимсэн, баруун мутраар огторгуйд дигүг далайсан, зүүн мутартаа цусаар дүүрсэн гавалыг зүрхэн тушаа барьсан, тохойндоо гурван хорыг үндсээр нь таслагч хадамгаа барьсан, цээжиндээ арьсан хантааз өмссөн, 108 ширхэг гавлын ясан эрхитэй, барын арьсан хормогчтой баруун өлмийгөө хумин, зүүн өлмийг жийн бүжиглэж буй дүртэй заларсан байдаг.

¹⁴ Богд очир егүзэр эх Наро хажид бурхан нь лагшингийн өнгө улаан нэгэн нүүр, хоёр мутартай, гурван мэлмийгээр огторгуй өөд харсан, баруун мутартаа очирт дигүг барьсан, зүүн мутартай цусаар дүүрсэн гавлыг дээш харуулан амны зүг хандуулан зооглохыг үзүүлсэн, зүүн мөрөндөө хадамгаа, дамар, хонх гурван унжлага сэлтийг унжуулсан, хар үсийг задгайлан бэлхүүс хүртэл бүрхсэн идэр залуу цог, заль төгөлдөр, хоёр хөх товгор их амгаланг тэтгэхийн байдалтай хүмүүний таван хохимой титэм, таван хохимой чимэг зүүлттэй баруун хөлөөрөө цагыг билгэдэгч эхийг даран, зүүн хөлөө хураан хар айлгагчийг түрүүлгээ харуулан дарсан билиг билгүүний их гал бадарсны дунд оршин буй байдалтай байдаг.

¹⁵ Ногоон дарь эх бурхан нь лагшингийн өнгө ногоон баруун мутраар дээдийн өглөгийн мутарлаг үзүүлсэн, зүүн мутартаа удвал цэцэг барьсан баруун өлмийг жийж, зүүн өлмийг хураасан байдалтай байдаг.

¹⁶ Цагаан дарь эх бурхан нь лагшингийн өнгө цагаан нэг нүүр хоёр мутартай баруун мутартаа амарлингуйн цагаан бумба барьсан, зүүн мутартаа удвал цэцэг барьсан хоёр өлмийг очир завилалаар заларсан байдалтай байдаг.

¹⁷ Мэлмийгээр болгоогч бодьсдва Жанрайсэг бурхан нь лагшингийн өнгө цагаан нэгэн нүүр, дөрвөн мутартай анхны хоёр мутраар мэлмийг нээх мутарлаг үзүүлсэн доод баруун мутартаа мөнгөн цагаан бумба барьсан, зүүн мутартаа билгэ билгүүний толь барьсан, хоёр өлмий дээр багад зогссон их эрдэнийн чимэг зүүлт, эрдэнийн хэв торгон хувцастай байдаг.

¹⁸ Билиг билгүүний эх дагина Мажиглавдонма бурхан нь лагшингийн өнгө усан болор цагаан нэг нүүр хоёр мутартай баруун мутартаа алтан өнгөт дамрыг мөрний харалдаа дуурсгаснаар гурван мянган ертөнцийн орныг дүүргэн, зүүн мутартаа алтан иштэй хонхыг ташаандаа тулган барьсан зүүн сугандаа Хэрүга бурхны бэлгэдэл хадамгаа хавчуулсан мишээч буй машид бясгалантай төрхтэй, ус нь хар өнгөтэй нурууг бүрхэн унжсан, товгор хоёр хөхтэй, арван зургаан насны идэр залуу төгөлдөр, ясан болон их эрдэнийн чимэг зүүлтээр чимсэн баруун өлмийгөө хумин зүүнээ жийж хагас завилан бүжиг бүжих байдалтай цаглашгүй гэрэл цацарсны дунд буй байдалтай байна.

¹⁹ Дээд амгалант бурхан нь бурхны шашны нууц тарнийн ёсны гол бурхан бөгөөд юмаа тэвэрсэн байдалтай оршдог нь арга, билгийг илэрхийлсэн нэг тэргүүн, таван нүүр, арван зургаан мутартай, 2 өлмийт 64 тэнгэрээр хүрээлүүлсэн байдалтай оршдог.

²⁰ Гомбо буюу зургаан мутарт сахиус нь лагшингийн өнгө хөх, нэг тэргүүн, гурван мэлмийтэй, зургаан мутар, хоёр өлмийтэй баруун гартаа хүний гавлан эрхи, очир дигүг, дамар барьсан зүүндээ цуст гавал, очирт сэрээ, цалам барьсан барын арьсан унжуурагатай баруун өлмийгөө дотогш нугалсан, зүүнээ гадагш жийсэн бадарсан их галын дунд наран мандалт лянхуа цэцгэн дэвсгэр дээр оршдог.

²¹ Улаан сахиус нь лагшингийн өнгө улаан нэг нүүр, хоёр мутартай баруун мутартаа гал машид бадарсан цэс илдийг огторгуйд далайсан, зүүн мутартаа нум сум ба дайсан тотгорын зүрх, уушгийг зүрхэн тушаа барьсан амаа ангайн хурц соёогоо үзүүлэн, хэлээ эрчилсэн гурван мэлмийтэй, хөмсөг сахалаас галын дөл ихэд бадарч, улбар шар үсийг шилэндээ боосон таван хохимой толгойн титэм ба таван нойтон толгойн унжлагаар чимсэн, улаан арьсан гуталтай, баатарлаг дүрээр баруун өлмийгөө эвхэн, зүүнээ жийж билгэ билгүүний галын дунд оршин байна.

²² Үхээрийн эзэн цагаан сахиус нь лагшингийн өнгө цагаан аймшигт хохимойн дүртэй, хурц дөрвөн соёо давхарласан гурван мэлмийтэй, баруун мутартаа гавал бэрээг огторгуйд далайсан, зүүн мутартаа хортон дайсны цусаар дүүрсэн гавал барьсан, алагласан хив торгон хувцастай, их эрдэнийн чимэг зүүлтээр чимсэн, баруун хөлөө жийж зүүнээ хумисан байдалтай түүний зүүн талд эх дагина нь түүнтэй адил дүр байдалтай бөгөөд баруун мутартаа үр будааны түрүү, зүүн мутартаа бумба барьсан эргэн тойронд нь хилэнт дагинасууд хрээлсэн байдаг.

²³ Зангод сахиус нь зэс уулын эзэн лагшингийн өнгө улаан, нэгэн нүүр, хоёр мутартай догшин мангасын нүүртэй улаан дугираг гурван мэлмийтэй, амаа ангайн дайсан тотгорыг залгахыг завдсан зүүн мутартаа улаан цалмаар дайсан тотгорыг хүзүүнээс гогдсон, улаан хүлэг морин хөлөглөсөн, лагшиндаа зэс хуяг өмссөн эргэн тойрон аймшигт догшин нөхдөөр хүрээлүүлсэн байдалтай оршдог.

²⁴ Дамар гэдэг нь да-ма-ру гэсэн гурван үсгээс бүтэх бөгөөд гурван ертөнцийн ханд гэсэн утгатай. Дамарын мод нь сав ертөнцийн бэлэгдэл дамарын арьс нь шимийн амьтанг бэлэгдсэн байдаг. Дамарын баруун нүүр нь “пажүд буюу эцгийн дамжлага” зүүн талын нүүр нь “мажүд буюу эхийн дамжлагын” ёсыг бэлгэддэг. Хоёр зохиурын баруун нь дорж буюу аргыг, зүүн нь бадам буюу билигийг

- Хонх, Очир²⁵
- Ганлин²⁶
- Малгай²⁷

Жод лүйжингийн номын нэрс: Жод лүйжингийн ёсны номын утга уг гарал сурвалж нэг боловч бурхны шашны урсгал, төрөл бүрд уншлага зан үйл нь олон янзаар тавигдан уншигдсаар иржээ. Жод лүйжингийн зан үйл нь хурлын болон засал гүрэмд уншигдах ном судрууд багагүй бий. Тэдгээрээс дурдвал:

- “Хажидад шүтсэн жодын чуулган хажид бүтээхийн хурим хэмээх оршив”²⁸.
- “Таслахуйн чуулган эрдэнийн эрхэс оршив”²⁹.
- “Тагц эх хилэнт харын таван аймгийн өөрт, өмнөө, гурав хийгээд их эрх лугаа сэлт санаа арвитгах эрх ялгуусаны эрхит шид бүтээлийн гуу сан хэмээх оршив”³⁰.
- “Мажиг ханд чихний дамжлага гүн үргэлжлэлийн егүзэр амар хялбар авах хэмээх оршив”³¹.
- “Илбийн биеийн чуулгад ерөөн арга билгийг нэмж өсгөх гандан дамжлагын оройн эрдэнэ хэмээх оршив”³².
- “Таслагч увидасыг нэгэн сууринд хураан анхааран авах ёс оршив”³³.
- “Огторгуйд түгэгч таслагч эх оршив”³⁴.
- “Таслахуйн ёсны ойр дөхөм зуун атгаастын гарын авлага жигдрүүлэн байгуулагч оршив”³⁵. гэх зэрэг мөн ерөөлийн номуудыг хуралд уншдаг.

Эдгээрээс тусгайлан айлтал болон засалд:

- “Таслахуйн чуулган эрдэнийн эрхэс оршив”³⁶.
- “Мажиг ханд чихний дамжлага гүн үргэлжлэлийн егүзэр амар хялбар авах хэмээх оршив”³⁷.

бэлгэдсэн байдаг бадам, дорж хоёр учирснаар их амгаланг бэлгэддэг. Дамарын дуун бодьгал болон юмсын эзэн үгүй хоосон чанарыг онохын утгатай. Дамарын баруун талаас гарч буй дуу нь “Шинай буюу амирлан орших” зүүн талаас гарч буй дуу нь “Лхагтон буюу үлэмж үзэхүйг” бэлгэдсэн дуу дамрын дотор хоосон байдаг нь юмс бүгдийг мөн чанараасаа бүтээгүй бэлгэдсэн таван өнгийн торго зүүсэн байдаг нь таван хандыг бас дамрын хүзүүвч нь улаан байдаг нь шагшаабад ариун байхыг мөн дамрыг эрхий болон долоовор хуруугаа хөдөлгөн цохидог нь судар, тарнийг хослон барихын бэлгэдэлтэй байна.

²⁵ Хонх очир нь арга, билгийг бэлгэдсэн байх бөгөөд хонх нь суурь, мөр, үр гурван юмсын мөн чанар хоосон ба ялангуяа бурхны тааллын үндсэндэх хоосон чанарыг оносон билиг билгүүнийг бэлгэдэх бөгөөд хонхноос гарах дуу нь билгийн чандал хүрэхийн мөн чанар болон хоосон чанарын номын дууг бэлгэддэг. Очир нь суурь, мөр, үр гурван үзэгдлийн зүг болох аргын ялангуяа бурхны тааллын үндсэндэх их амгаланг бэлгэддэг.

²⁶ Хүний ясан чөмгөн бүрээ ган хэмээх нь эх болсон зургаан зүйлийн хамаг амьтан бүгдийн горьлийг хангадаг учраас ган гэжээ. Лин хэмээх нь гурван ертөнцөд эргэж буй эцэг, эх болсон амьтан бүгдийг нигүүсэн энэлэн хайрладаг тул лин гэсэн байдаг. Чөмгөн бүрээний дээд үзүүрийн тасалсан байдал нь сэжигийг таслахын билэгдэлтэй доод үзүүрийн нүх нь энэ ертөнцийн үйлдлийг тэвчихийн бэлгэдэлтэй. Ганлингийн дотор нь хоосон байдаг нь ертөнцийн найман номыг тэвчихийн бэлгэдэлтэй ганлинг гаргаа барихдаа үхэл мөнх бусыг сэтгэлдээ дадуулахын бэлгэдэл мөн. Ганлингийн дуу нь ерөнхийдөө хүмүүн бусын амьтанг нэгэн агшинд хураан дуудан цуглуулах чадалтай бас газар дээр оршин байгаа амьтанд асрах, энэрэн нигүүлсэх сэтгэлийг төрүүлэх чадалтай.

²⁷ Жод лүйжингийн малгай шараар өнгөлсөн байдаг нь жод лүйжингийн шашин өргөжин арван зүг бүхэнд дэлгэрэх ба тухайн урсгалын бэлгэ тэмдэг юм. Түүнээ хоёр хошуу гаргасан нь арга, билгэ хоёрыг хослон барихыг бэлгэдсэн утгатай. Суурийг улаан өнгөөр доторлосон нь бясалгаач суурь шагшаабад төгөлдөр, мөр зургаан барамидыг анхааран авч хээрийн бясалгал бүтээл тэргүүтнээр явах, үр бурханы хутгийг олохыг бэлгэдсэн утга юм. Малгайн үзүүр эгц дээшээ байдаг нь багш, шавь тангараг ариун байх мөн шашин улам дэлгэрч амьтны тусыг ихээр үйлдэхийг бэлгэддэг.

²⁸ Вэнсалин ТББ. Богд Зонхов ламын үндэслэсэн шарын шашны жод лүйжингийн “Төгс баясгалант чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Хажидад шүтсэн жодын чуулган хажид бүтээхийн хурим хэмээх оршив”. УБ., 2014

²⁹ Вэнсалин ТББ. Богд Ранжун Доржийн зохиол. “Таслахуйн чуулган эрдэнийн эрхэс оршив”. УБ., 2014
³⁰ Вэнсалин ТББ. “Тагц эх хилэнт харын таван аймгийн өөрт, өмнөө, гурав хийгээд их эрх лугаа сэлт санаа арвитгах эрх ялгуусаны эрхит шид бүтээлийн гуу сан хэмээх оршив”. жод лүйжингийн ёсны гол ном. УБ., 2014.

³¹ Вэнсалин ТББ. “Тагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Мажиг ханд чихний дамжлага гүн үргэлжлэлийн егүзэр амар хялбар авах хэмээх оршив”. УБ., 2014.

³² Вэнсалин ТББ. Богд зонхов ламын үндэслэсэн шарын шашны жод лүйжингийн “Төгс баясгалант чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Илбийн биеийн чуулгад ерөөн арга билгийг нэмж өсгөх гандан дамжлагын оройн эрдэнэ хэмээх оршив”. УБ., 2014

³³ Вэнсалин ТББ. “Тагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Таслагч увидасыг нэгэн сууринд хураан анхааран авах ёс оршив”. УБ., 2014.

³⁴ Вэнсалин ТББ. “Тагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Огторгуйд түгэгч таслагч эх оршив”. УБ., 2014.

³⁵ Вэнсалин ТББ. “Таслахуйн ёсны ойр дөхөм зуун атгаастын гарын авлага жигдрүүлэн байгуулагч оршив” УБ., 2014.

³⁶ Вэнсалин ТББ. Богд Ранжун Доржийн зохиол. “Таслахуйн чуулган эрдэнийн эрхэс оршив”. УБ., 2014.

³⁷ Вэнсалин ТББ. “Тагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Мажиг ханд чихний дамжлага гүн үргэлжлэлийн егүзэр амар хялбар авах хэмээх оршив”. УБ., 2014.

- “Таслагч увидасыг нэгэн сууринд хураан анхааран авах ёс оршив”³⁸.
- “Огторгуйд түгэгч таслагч эх оршив”³⁹

“Таслахуйн ёсны ойр дөхөм зуун атгаастын гарын авлага жигдрүүлэн байгуулагч оршив”⁴⁰. гэх зэрэг номуудыг тусгайлан айлтгасны дагуу засал гүрэмд уншдаг.

Балин тахил нь ламын тахил⁴¹ ба хандын тахил⁴²

Цогийн идээ, ундаа, шүүс⁴³

Цогийн балин⁴⁴

Архи, мамс “མིའུ་ལོ་”⁴⁵ юмуу үзэм гэх мэт балин тахил бэлтгэл зэргийг бэлтгэн хурал болон засал гүрэм уншдаг.

Энэхүү жод лүйжингийн ёсны ном сургааль нь эрт эдүгээгээс одоог хүртэл ариун нандинаар нууцаас нууцад буддын шашинд уламжлагдан ирсэн нь бидний ачит лам багш, эрдэмтэн лам нарын эх болсон амьтан бүгдийг хайрлан энэрэх бурхан болгон гэгээрүүлэх гэсэн зорилго хүсэлтэй бидний үед ирсэн нь цаашид хэрхэн ариун нандинаар хадгалан дэлгэрүүлэх нь шавь бидний туйлын шамдал мөн.

Буддын нууц тарнийн үзэл онол, арга билгийн ухааныг судлаж өөртөө болон залуучуудад мөн сүсэгтэн олон нийт ард иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй болгоход анхаарч энэхүү дипломын ажлыг гүйцэтгэлээ. Жод лүйжин нь үзэл, бясалгал, үр гуравт холбогдох бөгөөд үзэл нь эх болсон амьтан бүгдийг энэрэн хайрлах буюу бодь сэтгэлийг үүсгэх, бясалгал нь гадаадаа тэнгэр, чөтгөр дүрст хийгээд дүрсгүй амьтан бүгд тэдгээрт энэ биеэ бясалгалын ухаанаар адистидлэн хүссэн хүсэл болгоныг хангах дотооддоо муу сэтгэл буюу уур хилэн, хүсэл шунал, мунхаг тэргүүтэй би-д барих сэтгэлийг тасдаж, үр нь би үгүй хоосон чанарыг оносноор бурханы хутгийг олдог.

Жод лүйжингийн судлал нь дэлхийн олон орны эрдэмтдийн анхаарлыг татаж ирсэн нь Түвд болон Оросын буддын судлаач эрдэмтэд Баяр Очирав, Жамгон Конгтрул, Жэрэм Эдоу, Кавчэ Зон Ринбүүчи мөн Монголын эрдэмтэд Садогын Шагж, Доктор Б.Няммягмар, V ноён хутагт Данзанравжаа, О.Сүхбаатар, Б.Батсанаа, Гачин лам Б.Рэнцэнсамбуу нарын зэрэг олон олон эрдэмтдийн бүтээлийг дурдаж болно. Өнөө үед хүний дотоод сэтгэлийг ариусгаж гэгээрүүлэхэд бясалгалын онол арга зүй, зан үйлүүд чухлаар хэрэглэгдэж байна. Түүний буддын ёсны уламжлалт бясалгал зан үйлүүд багтах бөгөөд олон орны судлаачид судалгаа хийж байна. Жишээ нь: жод лүйжингийн бясалгалыг өрнийн орнуудад хүний сэтгэл санаа, оюун ухааны хямрал зэрэг хүнд учирсан өвчин зовлонг амирлуулах зорилгоор хэрэглэж байгаа туршлага байна.

Жод лүйжингийн хурал нь буддын шашны нэгэн гол хурлын нэг бөгөөд нууц тарнийн ёсонд хамааран ихэд нууцлагдан чихнээс чихэнд дэлгэрсээр бясалгаачин, тарничид судалдаг байсан бол эдүгээ нийтэд машид түгэн дэлгэрч уг ном нь нарийн бясалгал, зан үйл, ёс журам шаардагдсан хурал болон дэлгэрсэн билээ.

Тус дипломын ажил нь жод лүйжингийн олон ёс байдгаас онцлон Гэлүгбийн ёсны жод лүйжингийн номыг судалсан болно. Уг ёсонд нийт хийгээд нийт бус гэсэн дамжлага байдаг. Эдгээрээс нийтийн ёсны номын дамжлагыг гол болгон дэлгэрсэн орон тэдгээрийн түүх мөн тухайн ёсны нэг номыг барин бясалгах дараалал, шүтээн бурхад, зан үйлийн хэрэгсэл зэргүүдийг гаргаж өгсөнөөр онцлог болсон юм.

Дүгнээд хэлэхэд:

Нэг: Жод лүйжингийн ном нь буддын шашинтны анхааран судалдаг байсан ном мөн.

Хоёр: Жод лүйжингийн зан үйл нь их хөлөгнийн ёс түүний дотор тандрын ёсны ёс суртахуйн үзэл онол явдал мөрийг багтаасан егүзэрийн зан үйл мөн.

Гурав: Энхүү зан үйл нь хүний дотоод сэтгэлээс үүдсэн элдэв ад дон өвчин зовлон барзад

³⁸ Вэнсалин ТББ. “Гагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Таслагч увидасыг нэгэн сууринд хураан анхааран авах ёс оршив”. ལྷན་སྐྱོད་ཀྱི་གདམས་པ་གདན་ཐོག་གཞིག་ཏུ་དྲིལ་ནས་ཉམས་སྲུ་ལེན་ཚུལ་བ་བཞུགས་སོ། ། ཡུ་, 2014.

³⁹ Вэнсалин ТББ. “Гагц эх дагинсын чихний увидас” хэмээх дамжлагийн “Огторгуйд түгэгч таслагч эх оршив”. ལྷན་སྐྱོད་མཁའ་ཁྲུབ་མ་བཞུགས་སོ། ། ཡུ་, 2014.

⁴⁰ Вэнсалин ТББ. “Таслахуйн ёсны ойр дөхөм зуун атгаастын гарын авлага жигдрүүлэн байгуулагч оршив” ལྷན་སྐྱོད་ལུགས་ཉེར་མཁོ་ཚུལ་བ་བཞུགས་སོ། ། ཡུ་, 2014.

⁴¹ Бурхан, лам багшийг баясгах үйл. “Балингийн мөн чанар нь гадаад савын ертөнц ариун чанар ном\хамаг юмс\-ийн төв болоод дотоод шимийн амьтан тийн ариуны өвөрчилөн чанар ухаан бэлгэ билигээр бэлгэдээд орон хоосон чанар ба оронгон бэлгэ билиг хоёр үгүй нь” балингийн мөн чанар. Д.Бямбасүрэн, Б.Рэнцэнсамбуу. Сангийн тайлбар, балингийн тайлбар, мандалын тайлбар, тарничидын тайлбар\хуврагийн чуулганы уламжлалыг дэлгэрүүлэх төв\ УБ., 2007. 110 а тал.

⁴² Ханд, дагинсыг баясгах үйл.

⁴³ Хуурсан мах.

⁴⁴ Чуулганы тахил.

⁴⁵ Хуурсан мах сонгино, сармис, ямар нэгэн амтлагчгүй.

зэдгэрийг арилгах анагаах ухааны увьдастай ийм учраас эрт эдүгэй алин цагт ч амьтанд тус болох амьтныг зовлонгоос ангигжуулах нэгэн чухал арга засал болж ирсэн байна.

Дөрөв: Өнөө үед гадаад эд материалын хөгжил рүү хэтэрхий шунахайрсан өнгө мөнгөний хойноос хөөцөлдсөн энэ хэцүү цагт өөрийн болон бусдад тохиолдсон сэтгэл санааны хямрал зэрэг олон янзын аюул зовлонгоос хүн болон нийгмийг хамгаалах тэдэнд туслах нийгмийн сайн сайхны тусд ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Тав: Дорнын төдийгүй өрнийн орнуудад тарнийн зан үйл бясалгалыг эрдэм судлал онолын түвшинд төдийгүй сэтгэл санааны хямралыг арилгах, санаа сэтгэлээ тогтоон барих, зөв бодол зөв үзэлд оюун санаагаа чиглүүлэх, дадал зуршил олгох зэрэг практик амьдралын хэрэгцээнд нэвтрүүлэн ашиглах хэрэгцээ өнөөдөр өссөөр байна. Жод лүйжингийн зан үйлийг таниж мэдэх анхааран судлах явдал нь мөн энэ чиглэлд багтаж байгаа болно.

Цаашид ойлголтуудыг улам дэлгэрүүлэн тайлбарлаж, бусад буддын урсгалын жод лүйжингийн номтой харьцуулан судалгаа болон эрдэм шинжилгээний туршилтанд оруулах нь зүйтэй гэж үзэн уг дээдийн номыг нийт судлан сурч буй шавь нар болон ард иргэд, сүсэгтэн олонд, нийгмийн хүсэлт хэрэгцээний дагуу шинжлэх ухаан болон гүн ухаан талаас судлан шинжлэх анхааран авах гэх зэргээр эргэлтэнд оруулах цаг ирснийг илтгэж байна.

НОМ ЗҮЙ

1. Мажиглавдомаагийн намтар. (Шамбал нийгэмлэг О.Сүхбаатар, Б.Батсанаа нарын эрхлэн хэвлүүлсэн УБ., 2004).
2. Сангийн тайлбар, балингийн тайлбар, мандалын тайлбар, тарничидын тайлбар \Хуврагийн чуулганы уламжлалыг дэлгэрүүлэх төв\ Д.Бямбасүрэн, Б.Рэнцэнсамбуу нарын эмхэтгэл. УБ., 2007
3. IX Богд ламын жодын айлдвар \Жодын цуврал\ Ч.Күнзэгийн орчуулга УБ., 2010
4. Жагарын их бандида Паадамбын намтар оршив” У.Пүрэвсүхийн орчуулга УБ., 2010
5. Г.Мягмарсүрэн, Д.Эрдэнээ. Хотол чуулах хийд.\Пунцоглин хийд\ УБ., 2012.
6. Т.Булган \Буддын философийн дэвтэр\ УБ., 2010
7. Жигмэдчойживанбу \Улааны ламрим\ (их төгсгөл ихэд гүнзгий зүрхний дуслын зэхэл хөтөлбөр саманда бадра багшийн аман эш хэмээгч оршвой) С.Гантөмөрийн орчуулга УБ., 2009
8. Зава Дамдин \Их монгол оронд бурханы шашин дэлгэрсэн түүх\ “алтан дэвтэр” С.Гантөмөрийн орчуулга УБ., 2014
9. Садогийн Шагж орчуулга \Дагина Мажиглавдонгийн намтар\ Б. Няммягмарын харьцуулан судалгаа хийсэн УБ., 2015
10. Д. Баатар. Тавдугаар догшин ноён хутагт, Равжаагийн цэдэг. Сайншанд., 1993
11. Дээдийн ламтан Цэрэн Ванду Ринбүүчи \Нарны буман цацраг\ Ч.Римаагийн орчуулга УБ., 2013
12. \Үржин Хажодлин хийд\ www.jod.mn\ УБ., 2013-4-16.
13. \Жэвзүндамба хутагт төв\ www.buddha.mn УБ., 2014-8-6.
14. Павонха Дэчэн Нямбуу “[ལྷ་ལུས་ཚོགས་ལུ་བསྐྱོ་བ་ཐབས་ཤེས་ཉམས་ཀྱི་བློ་འདོན་དགའ་ལྷན་རྒྱལ་བཟུང་སྤྱི་ཙོང་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།](#)”. \Илбийн биеийн чуулгад ерөөн арга билгийг нэмж өсгөх гандан бүтээлийн дамжлагын оройн эрдэнэ хэмээх оршив\ Вэнсалин ТББ. УБ., 2014.
15. “[ལྷ་ལུས་ཚོགས་ལུ་བསྐྱོ་བ་ཐབས་ཤེས་ཉམས་ཀྱི་བློ་འདོན་དགའ་ལྷན་རྒྱལ་བཟུང་སྤྱི་ཙོང་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།](#)” \Гүн гүнзгий таслахуйн авлагын эмхэтгэл оршив\ Вэнсалин ТББ. УБ., 2014.
16. Kyabje Zong Rinpoche, “The Ganden Tradition The Oral Instructions” New York, USA., 2006
17. Jamgon Kongtrul lodo. “Chod Practice Manual and Commentary” New York, USA., 2007

ABSTRACT

Chod Luijing practice is one of important ceremony in Buddhism and this practice is been widely spread to public as meditation, ceremony, rituals and disciple nowadays whereas it was only limited by yogis and meditators learned by oral tradition in secret tantric law.

We studied only Chod practices in Gelukpa sect as there are many Chod practices being practiced. This practice has common and uncommon lineages. The main feature of this research is study of common lineages, their history of spread, scope, orders of practice, worshipping protectors and ritual tools.

It will be easy to love all sentient beings and cut off “I” and “Mine” by detailed analysis of meditative method of Chod Luijing practice by inviting upper and lower guests and fulfil all wishes satisfactorily and this research writing would help understand complex and profound practice in simple language.